

Szellemünk képviselői a Millenium századában.

XVI. A martonosi Gálfiak.

Udvarhelyszéki székely család, mely a míg otthon megtartotta positioját, kilépett a székelyföldről, s egy ága Tordamegyében vezető szerepet vitt.

Gálfi *Ferencz* 1647-ben Udvarhelyszék királybirája. Gálfi *Elek* 1808—10-ben az insurrectio részére kiállított erdélyi hat ezred egyik hadnagya. Gálfi *Istvánt* 1781-ben ott látjuk a kövendi zsinaton. Fia Gálfi *József* 1796-ban megyei aljegyző; 1799-ben a tordai gymnasium felügyelő gondnokává választják; 1800-ban már alispán, s épített Barabás Dávid igazgató-tanárral az eddigi borona helyett kőből a rektori házat; 1803-ban aranyostorda körüli gondnoknak választják; 1808-ban bejelenti betegeskedése miatt lemondását, de nem fogadják el, Csipkés Elekben helyetttest neveztek melléje; meghalt 1811-ben. Neje Luzsinszki Mária, testvére annak a huszárezredesnek, ki a Felek-oldalon életveszélyből való megmenekülésére kőoszlopot állított.

Lemondani akarása, szerintem, nem annyiban aggkorára, mint az aranyosszéki székely ifjak pezsgő vérére mutat, mely Barabás Dávid rektor elődjét, Fülöp Józsefet székéből kiüldözte, s Barabás Dávidot is arra indította, hogy itt hagyva tanárságát, mint a szájhagyomány fentartotta, azzal vált meg Tordától, hogy megy ő papnak oda, hol csak neki lesz nyakravalója, tehát a belszékelyföldre. S ide számíthat az a korrajzi adat, hogy nem kívánták meghonosítani Barabás Dávid azt a kezdeményezését, hogy a rektori háznál bormérést nyitott, abból a jogszokásból kifolyólag, hogy a tordai kebeles polgár saját termését maga mérhette ki.

Gálfi Józsefnek három fia maradt. *Antal*, megyei tisztviselő, kinek neje Pakó Rozália, s ki 1849-ben halt el. *Imre* huszárkapitány, neje Gál Henriette, ki Bécsben élt és halt el; leánya ott operáénekesnő. S visszaemlékezésünk kiváló tárgya *József*, a tordai

gymnasium híres gondnoka, ki 1787-ben született. Az 1818-iki névtárban még nem jelenik meg, mint gondnok, de már hozzá lett felebbezve az első összeütközésem a jogrenddel, hogy az abéabra, a silabizálásra nem tudtak megtanítani, mert a mint a betűket fejembe verték, az abe-abot átugorva, egyszerre olvastam; s mert a silabizálási félévet nem töltöttem ki, nem akartak olvasónak felvenni. Gálfi ez időtől mint minta ember, különösen mint az iskolai gondnokok mintája lebeg emlékezetemben. Az ő katonai fegyelmezni tudásával, a rend, csinosság, jó izlés terjesztő fáradhatatlanságával. Az ő jóságos szívével.

Gálfi akkor megyei pénztárnok. Háza ott van a Varga-utezában. Ott jött el az unitárius leányiskola előtt, mit Aradi Samu kitűnően vezetett, a papilak előtt, a melyben akkor aranyos-rákosi Székely Sándor épikus s később püspök lakott; a Veres hidnál volt a Pápai ház, hol ünnepelt pátronánk lakott; tovább balra esett neki a gymnasium; belépett a városházára, mely egyszersmind megyeház és Casino, hátul a városház volt istállója most színház: pár száz lépés az egész, Gálfi élete ennyi téren folyt le, s mégis mekkora tartalommal. Mert az említett pontok mindenike gondjainak, lelkesülésének egy-egy tárgya.

Csak a gymnasiumot véve, Gálfi egy gondolkodó fő, ki nemcsak végrehajt, hanem eszméket vet fel, azokat kidolgozza, keresztül viszi. Mint gondnok 1825-ben kéri a főtanáestól, hogy a tordai diák az övig érő dolmány helyett, melynek 15 gombja, két felől annyi pikkelye volt, viselhessen hosszabb, térdigérő dolmányt, atil-lát: mit tiz gombbal megengednek, pedig a kolozsvári diák még mentés. Pár év múlva, 1827-ben Gedó József gondnoktársával s egyszersmind köri gondnokkal együttesen, az iskola részére rendszabályt dolgoznak, mondhatni alkotmányt szerkesztenek 24 pontban: a főtanács elfogadja azzal a megjegyzéssel, hogy a tanítás rendjének főtanodánkéval mindenben egyformának kell maradni; s a rendszabályt Kereszturra is kiterjesztették. Rectorunk Szabó Sámuel, ki száz évet élt, akkor már gyengült hangja reszket, írása czikeczak: Gálfi 1829-ben előterjesztést tesz, hogy seniort, exacturt, osztálytanítókat Kolozsvárról küldjenek. Mi annyit tesz, hogy a rektorságba fiatalabb erőt lát szükségesnek. Mire Daniel Elek főgondnok kiszállt. Székely Sándor a pap bevonatott az iskola ügyekbe, rektor lett s következett Darkó. A gymnasium szervezése be volt tetőzve.

Pátronánk alsó-járai Pápai Istvánné, Gyulai Zsófia 1828-ban

meghalt. Gálfi, kinek az iskola anyagi gondjai is szívében feküdtek, oct. 5-ről értesíti haláláról a képviselőtanácsot, s egyszersmind tudatja, hogy három szőlőjét, majorját, kiskövesuteczai házát az ekklesiának s az iskolának hagyományozta. Később jelenti, hogy a rokonok a végrendeletet megtámadták, mert testvérének, Gyulai Klárának is része volt benne. Végül 1830-ban Szigethy Sándor ekklesia gondnokával javaslatba hozzák, hogy a status becsárban engedje át az örökösöknek, a becsüár 7287 frt: felhatalmazást kapván, a pernek ez áron véget vetett. S megyei pénztárnok létére, mint pénzügyi capacitást 1830-ban Simén Elekkel a status őt küldte ki a körpénztár alapos átvizsgálására.

De hogy a realis fő alatt nemcsak humanus, de esztetikus szív dobogott, említsük fel, hogy a fennebbi évben az unitáriusok tervbe vették volt régi énekes könyvünk felújítását, mivel leginkább Székely Sándorra, papunkra, tanárunkra gondoltak: a bizottság elnökévé Gálfit nevezték. Mint megyei pénztárnok, rendszeren főispáni helyettes, később alispán. Mint kulturánk, színészetünk és irodalmunk barátja, sőt titokban munkása, a Szechenyi kezdeményét folytatólag alapítják a tordamegyei Casinót, mit 1833. jan. 12-én nyitnak meg, Ercsei József megyei főerdész és író, prof. Nagy Ferencz író, akkor tordai pap, Szabó Sámuel megyei tisztviselő, a rektor fia szónoklata mellett; a diszszónok Gálfi volt. Hogy közpályafutását bevégezzük: az Unionak, minden liberalis gondolatnak, mozgalomnak lelkes barátja, s 1848-ban hajlott kora daczára városnegyede nemzetőri századparancsnoka.

Igy él, így jelenik meg emlékezetemben, férfikora legszebb virágjában, pályafutása magaslatán. Egy magas karcsu férfi, nemes vonásokkal, Röntgen-sugarakként veséig ható fürkésző szemekkel. Hogy szép lelkének szép gondolataiból nekünk tanulóknak is jutott: beszéljen az, hogy Gálfi Fejér Márton, Kovácsi Zsigát s velek famulusnak Dengyel Samut, mind kövendi fiukat, saját költségén egy kanikulára Szebenbe küldte a Tránzsamentbe, a Tereziánium kis katona-iskolába szépírást tanulni, hogy minket aztán tanítsanak. Aradi, a kántor-leánytanító egy miveltséggel, muzsikai talentummal, ki minket is az egyházi énekekre tanított: Gálfi felütötte harmonia tanítónak; maga írta a szöveget, Aradi komponált s Tordán a harmonia előbb virágozott, mint Kolozsvárt. S hogy harmóniánk szövegeit s az akkori műkedvelői poesis izlését ismertessük, maig is fülemben cseng ez a kezdet: Foebe, kinek isteni — tüzképed az

éjjeli — setétségét szétfutja. Vagy a másik tavaszi dal kezdete: Ünnepi pompás fényességgel tündöklő vidám kikelet. S még virágosabb szavakban áradozó folytatása: S a rózsás rétek és bérezek vig örömmel, nyájas és szelid érzésekkel töltik el a muzsák kebelét.

Gondja volt a gymnasium könyvtárára, melyet lajstromozott, s névalírásával megjegyzett, gyűjtést indított Kolozsvárt. Így jutott oda egy Virág Benedek fordította Horatius, melynek czimlapján bámultuk ezt a veres plajbászolást: Végh Sámuelnek, Virág Benedek. Sőt a kollégium könyvtárára is gondol: 1834-ben jelenti a consistoriumnak, hogy Nemes Sámuel antiquarius árulja a kollegium három leveles bikfa zsidó bibliáját, mit Lázár Istvántól, Lázár püspök unokájától vett. Gondja volt az iskola jövedelmeire; 1832-ben felir, hogy az ágy- és tandíjakat emeljék vissza: a más vallásuak 2 frt váltó helyett fizessenek hármat; 1833-ban, hogy a gyermek fizessen ágyhelyért 50 p. krt, a diák ugy sem fizet.

Hogyan csepegtette lelkünkbe a rendtartást, szolgáljanak a jelenetek, hogy vasárnaponként jöttünk ki a templomból, megállt a rektori lak ajtajába, mi mint annyi kis katona párosan defiliroztunk előtte be az iskolába: megállj, az a esizma, az a nadrág, kabát, kalap; a diákoknak az a nyakravaló, öv, az a be nem gombolása az atillának. Gondja volt az ifjuság játszani járására a berekbe, dobbal, zászlóval, hármoniával. Fa dobunk mellé egy réz dobot, régi kék zászlónk mellé pár erdélyi színű zászlót csináltatott. Mikor szerda, szombat délután vonultunk, ott állt háza ablakában, dob pergett, zászló lengett, a hármonia zengett, de még a lépés taktusára is kellett ügyelnünk. Kit ki akart tüntetni, dicséretkép magához ebédre parancsolta, hol Gálfiné is a szeretetreméltóság példányképe volt. Illemtanárt tiszteltünk benne. Hogy a gymnasista, a diák czim kötelez, megértetésének igaz mestere volt. Nagy kort ért el 89 éves korában halt el 1876-ban. Örökösénél, Czakó László ügyvédnél, négy kötet költemény kézírata maradt fenn.

A tordai ág kihalt. De az otthon maradottak folytatták a családot. Századunkban két testvér nyomult előtérbe: Gálfi *Sándor* és *Mihály*, fiatalsága mindkettőnek a forradalom előtti időkre esik. Feltűnő szép férfiak, eszes emberek, a nemzeti eszme bajnokai. *Sándor*, ki 1832-ben még a kollegiumban van, később népies költő, a székely népköltészet maradványai buzgó gyűjtője, ki Krizát a Vadrózsák czimű gyűjteménye szerkesztésében nagyban segítette. A Kriza—Szentiványi-féle Remény egyik legbuzgóbb dolgozótársa;

meghalt 1892-ben. Gálfi *Mihály*, ki 1838-ban végez, a forradalom előtti ifjuság tipikus alakja. A szabad szó embere, s a vívók közt kiváló tekintély. A forradalom után a Mach-féle nap- és holdforradalmi társaság részese. Mi felfedeztetett s következtek a bebörtönzések, s Gálfi harmadmagával 1854. márt. 10-én kötélhalált szenvedett ott, a hol M.-Vásárhelyt emléköknek a közrészvét emlékoszlopot állított.

Most Gálfi Sándor fia *Kálmán*, udvarhelyszéki főszolgabíró, s Kolozsvárt dr. Gálfi *Endre* nyugalmazott ezredorvos s fia *Gyula* katonatiszt, folytatják a családot.

L. Erdély nev. családai, 94 l. Orbán Balázs, Torda város története, 464 l.

XVII. Az iszlói Iszlaiak.

Marosszéki székely primor család. Nyárád-Szent-Lászlóinak is írják, ottan is lévén birtokuk. Küküllőmegyébe is kiterjedtek. A Maurerekkel, Siménekkal jöttek sógorságba.

A fejedelmi kor vége felé jutnak felszínre Gergelyben, kinek fia Miklós, s ennek fia *István*, ki 1763-ban marosköri gondnok, kit *Sámuel* fia váltott fel a gondnokságban, ki 1787-ben halt el. Sámuelnek *István* testvére folytatta a családot, kinek egyik fia *Miklós*, ki mint az iszlói ekklesia patronusa halt el 1831-ben. Másik fia

Iszlai László, az én kedves emlékü kollegiumi felügyelő gondnokom. Jegyzőkönyveinkben 1812-ben merül fel; mint utolsó évi diák, kérelmezi, hogy miként mások is, a fisika mellett, ő is hallgathassa a lyceumban a jogot. Nem engedték meg, sőt a többinek is betiltották. Consistorrá 1833-ban lett s a központból több megbízatást kapott. Az 1837-iki országgyűlésen királyi hivatalos, fő kormányzó titoknok, s mint ilyen, 1838. aug. 23-án a lemondott Sala Mihály consularius helyére kollegiumunk felügyelő gondnokává s az iskolai törvényeket revidáló bizottság elnökévé választottat.

Beigtatására nagy volt az előkészület, már azért is, mivel a megválasztott másik gondnokunk, Bethlen Ferencz gróf beigtatása is egyszerre terveltetett, de a gróf oroszországi vadászatából nem érkezett meg. Beigtatása 1839. jan. 13-án folyt le. Brassai felolvasta a választási jegyzőkönyvet, Székely Miklós püspök a beigtató biztosok nevében beszédet tartott. Mire Iszlai egész programbeszéddel felelt: nyilatkozott a diákság egyenruhája reformja ügyében; majd a tanítás és tanulás, végre a fegyelem s erkölcsi magaviselet

kivánalmait tárgyalta. Egész didaktikai felolvasás, melylyel magát az ifjuság érzelmeibe mintegy behizelegte. Az ifjuság részéről Kelemen István, a későbbi esperes fogadta.

Egyike legjobban reátermett iskolai felügyelő gondnokainknak. Rendtartó, de jóságos. Mindenekelőtt a harmoniát vette gondja alá, mesterét ő fizette. Előbb titkára Konez Sándor tanított, ki mint Enyedről kikerült, bizonyos tehetséggel birt. Később az Erkel testvérek egyike, ki akkor Kolozsvárt nyelv- és zongoramester, de nem Ferencz, az operák szerzője, hanem Ede. A magyar zene még aludt. De már feltűnt volt Mester Károly Enyeden, a Szózat első zeneköltője. Erkel német compositorokat vett elő, nekem adatott fel a szövegeket magyarra tenni, s hogy mily német szellemben vezetett, tán a legelső, mit tanított, a Rajna dal vala.

A szónoklatnak és szónoklattanításnak is nagy barátja volt. Még fenállt az a szokás, hogy bőjtben az ifjuság részéről két diák perselylyel ott állt a templom kimenetelénél, a hivek adakoztak, az exactornak bőjti prédikatiót kellett a templomban tartani. A jogászok voltak az exactorok választás utján, mint exactor megtartottam a bőjti predikatiót. Jött Iszlai livrés legénye, a méltóságos ur ebédre hivat. Legyek pap, folyt az ebéd felett. Mikor bucsuzom, egy arany verte a diák markát. Így bánt el másokkal is.

De hogy arra térjünk, mire legnagyobb súlyt fektetett, a rend és fegyelem fentartására, mi ellen revoltáltunk, annak korrajzi háttere van. A nagyobb fegyelmet a Gubernium átírásai sürgették, s annak is meg van oka. Hogy rövidek legyünk, 1819-ben ellopják a német szintársaság sugókönyvét s az előadás félbe szakad: vegyes bíróság vallatott, végül is csak az ifjuság közt marad fen a gyanu hogy a katolikusok közül Dimény József, később tordamegyei alispán, s tőlünk Molnár Miklós, később esperes, hajtották a csínyt végre. Később visszakerül a német szintársulat, 1832-ben a színészeket hazamentőkben pufálják: a gubernium katonáőrjáratokat rendel. Nálunk a főtanács 1832-ben elrendeli az iskolai törvények revisióját. Sala Sámuel ítélőmester elnöksége mellett, Székely Miklós, a későbbi püspök, bölöni Farkas Sándor személyében bizottságot küld ki. A gubernium 1833-ban ismételten sürgeti a fegyelem szigorítását. Lefolyt az 1834-iki hushagyókeddi forradalom, melyben minden collegium előtt elhangzott, ad arma, fegyverre. A törvényrevisio seholy, mert az elnökség aulicus, a bizottság tagjai a kor-szellem emberei. A nézetek összeütközése a képviselőtanács és

főtanács közt is kitör, mi 1837-ben azt a főtanácsai határozatot idézi elő, hogy a képviselőtanács ne legyen többé a rectorale forum felett felelbbviteli hatóság, mi annyit tesz, ne álljon az ifjúság mellé. Az aulicus befolyás felyülkerekedése az ifjúságot tüntetésekre ragadja. Mint jegyzőkönyveink mutatják, 1837 jun. 12-én az iskola udvaráról harmadszor dobnak be egy ablakot, mert a Salák ablakát nem dobhatják. Foly a vizsgálat. Gál László s a Tordán most is élő Veres Károly secundanusok gyanu alá jöttek; decz. 19-én ismét repülnek a téglák, a vizsgálat még szigorubb, az iskolát szobafogságra vetik. De azért a tettetést kipuhatolni nem lehet. Már kezdetől fogva Székely Sándor rektor helyett a fiatalság kedveltjét, a pár hónap óta tanárkodó Brassait bizták volt meg a nyomozással, ő tudja, mi nyomra jött, elég, hogy — a mint életiratában is említém — összegyűjtötte a fiatalságot, beszédet tartott, s jelenthette, hogy több ablakverés nem fog lenni.

Ily körülmények közt vajudott az 1780-iki iskolai törvények revisioja, mire Sala a collegium gondnokságáról s a törvényalkotó bizottság elnökségéről lemondott, s jött helyébe 1838 augusztusi főtanácsoson Iszlai, ki mint főkormányiszéki titoknok, maga is aulicus. S létre jött a törvény, mit az 1839-iki augusztusi főconsistorium megerősit. S következett az a jelenet, hogy a midőn az iskolai év kezdetén esengettetnek, hogy a törvényeket kihirdessék, az ifjúság a nagy terembe felgyül, s midőn Iszlai gondnok és Székely Sándor rektor belépnek, oly pokoli lábdobogtatás, padverés kezdődik, hogy a kihirdetésről szó se lehetett. Visszavonultak, s már megvoltunk szokva, hogy mire kiérünk, az iskola kapuja zárva lesz. Száraz ebédre szorultunk. De jött délután Brassai. Szószékre lép. Tudatja, hogy Iszlai nem akar rectorale forumot, nyomozást, legyen amnestia, de a törvénynek fel kell olvastatódni. Ha Brassai mondja, akkor hadd olvasódjék.

Bár a törvény keletkezése háttérében is látom a kitérést, a mennyiben tán én is hozzájárultam a tüntetéshez, s hogy ifjukorunk rakonzátlanúsággal ne bélyegeztessék, korrajz tekintetéből kettőre kell kitérnem, arra, hogy mi volt s mi nem volt abban a törvényben, vagyis miért revoltáltunk.

Nem volt benne intézkedés a tanítás nyelvének nemzeti nyelvünkkel való helyettesítéséről, s nem emlékezett meg az egyenruha korszerűbbé tételéről. Hegedüs Vásárhelyt, Péterfi Enyeden, már a huszas évektől magyarul adta a reformátusoknál a filozófiát, nekünk

Székely Mózes még diákul adta. Brassai a mint 37-ben belépett, a történetet, földrajzot diákul kezdte, magyarul folytatta, a diák és tanár közt az érintkezés diákul folyt. Lehet, hogy az ifjuság háborgására, vagy a negyvenes évek hajnalodására, az 1840-iki bölöni zsinat változtat a ruházaton, sötétkék térdig érő atillát, esákófaju kalapot, magyar nadrágot, sibilít rendel. Az atillát tiz gombbal, két-felől annyi makkal rendelik, de a makk már régóta csak történeti emlék, mert a kurta dolmány már régóta eltűnt, Gálfi a mint Tordán az atillát behozta, Kolozsvárt is atilla járta, és makkot, pikelyt, dolmányt hogy rajtunk láttam volna, nem emlékszem. A ruha reform kivivatott, de a nyelvkérdésben csak annyi ujjítás, hogy a gyermekeknél a plagát eltörölték. De egy év mulva, 1841 meghozta a tanítási és tanulási nyelvnek magyarra változtatását. Végre nem volt benne a kért pantallon viselés megengedése.

Ha azt vesszük már, hogy mi volt benne a törvényben, mi ellen tüntetni kívántunk, első sorban az addigi megintés, templomba járás, s más ily büneseteknek pénzbüntetésre való fektetése, különösen a büntetés 4 pengő krajezártól 2 frittig járó fokozása, mi az öt gombon alól begombolódzásért, s az öv elfelejtéseért is kijárt.

Visszatérés volt a mult századok pénzbüntetésére, arra az alapra, a midőn a diák minden héten kikapta a divisioját abból a kollektából, mit az esperesek szolgáltatnak be, tehát volt miből levonni, most pedig a zsebből kellett fizetni. A mellett a secundánusok is egy törvény alá vonattak. De volt mégis benne haladás. Eltörölték a lefokozást, vagyis a neutralistává való kiakolbolitást, eltörölték a neutralistákat; a dohányzás tilalma megszűnt; rektori engedély mellett megengedték a színházba és bálba járást; valamint hogy a diák is leülhessen az éneklés alatt. Ily törvény keletkezett Iszlai elnöklése mellett, próbálta is keresztül vinni. A tanítás megrendszabályozására 1839-ben pedagogarkát indítványozott, a gyermekeket Brassai kezébe adta, a diákok megfegyelmzését magának vette.

Egyesekkel szemben kérellehetetlen. Már jogászságom utolsó napjai járták, fekete nyakravalónk volt, piros szélüt találtam venni, kötni, talált az utczán, másnap fel voltam jelentve. De mire találtak volna fel a diákesinyt. Ültük az utolsó esküdt szék, mire nyakra-valómra került a sor, a pajtások elpárologtak s az elnöklő senior-nak constatáltam, hogy határozathozatalra a kellő szám hiányzik. Hivatott Iszlai, ez a maga esze volt, dorgált mosolyogva.

Igy váltunk el, s mentem cancelláriára. Hol akkor az volt a

szokás, hogy a patronusok a szegény legényt elhelyezték oly családokhoz, kik Vásárhelyt szoktak telelni, irnoknak, számvevőnek, flóta, gitár, énektanítónak. A piros nyakkendővel ott sétálunk Dózsa Danival az országuton: jött a korondi fürdőről. Magok mit csinálnak itt? Ignác napjára jöttünk gr. Haller főispánhoz s magánál tartott. Most már a táblán van? Igen. De hát van pénze? Gyűjtöttem valamit. Nem akartam mondani, hogy kiadóm, Tiles könyvkereskedő gratiájából adom az urfit. Előveszi névjegyét. A mint Makfalvára mennek, adják be Kelementelkén. Pár nap múlva, midőn beadtuk, ebéd után a koesi előállt, kocsiztunk. Dózsaéhoz érünk. Jön a lovas legény, hivat a báróné kettőnket vasárnapra ebédre. S ott feküdt Iszlai levele, melyből kiderült, hogy Iszlai fel volt kérve, ajánljon a télire egy táblai irnokot nagy kisasszonyok számára felolvasónak. Így volt akkor szokása a patronusoknak kegyeltjeiket valamely álláshoz juttatni.

Másokról sem feledkezett meg. Egy apát tiszteltünk benne. Nemesak a fegyelem, tanítás, a szép iránt is magas érzéke volt. Járjunk a lyceumba rajzolni tanulni. Tanuljunk valamely muzsikát, s ha valaki pénzről szólt, fizetés volt felelete. Irnokával dalkört szerveztetett az iskolában, majd Erkel Ede díját fedezte. Nagyban befolyt izlésünk emelésére.

Iszlait áldásos gondnokságából a forradalom sodorta ki. Nőtlen volt, az maradt. A család a küüllőmegyei sárosi ágban foly, melyből Iszlai *László* az 1796-iki névtárban mint küüllőköri gondnok jött elő. *Lajos* küüllőmegyei ügyvéd, 1833-ban, *László* sárosi birtokos 1876-tól consistor.

L. Erd. nev. családjai, 128. l.

KÖVÁRY LÁSZLÓ.

Brassai, mint philosophus.

VI.

A positivismus.

Az az irány, melyet a következőkben vázolni szándékszunk, párhuzamosan halad a két előbbi fejezetben tárgyalt bölesei mozgalommal. De határozott, öntudatos fellépése irodalmunkban későbbi keletű. Különben feltűnő a positivismus történetében, hogy míg az angolok között gyorsan terjed, a német irodalomban csak a százév második felén innen kezdik ismerni. Nálunk, akkoriban egyetlen bölesei folyóiratunk, a *Magyar Philosophiai Szemle* 1882-től 10 éven át 1892-ig terjeszti a positivismus eszméit. E folyóiratot Bóhm alapította Baráth Ferenczcel, azután egyedül szerkeszti, végül Bokor József veszi kezébe a szerkesztést, míg 1891-ben meg nem szűnik. Rajtuk kívül *Lechner* László, *Buday* József, *Ráth* Arnold, *Kun* Sámuel buzgólkodnak főkép a positivista tanok terjesztésében. A folyóirat kezdetben nem áll teljesen és kizáróan egy rendszer szolgáltatásában.

Bóhm az I. évf. „*Bevezetésül*“ cz. cikkében határozottan kifejti ezt: „Mi jól tudjuk, hogy az igazság nem nyilatkozott egy rendszerben sem tökéletesen, hogy az igazság eszméje történelmileg különböző sűgarakba vetődött szét, melyeknek mindegyike igazat és hamisat tartalmaz vegyest. Ezen oknál fogva e folyóirat nem szolgál semmiféle iskolának kizárólagosan“. A folyóirat formai elve: az értelemnek feltétlen szabad használata. Teendői: nemzetünk philosophiai múltjának megvizsgálása, ismeretelméleti tanok fejtegetése, a természettudományoknak philosophiai irányú művelése, állam-, társadalomtan, az egyéni szellem „physikai“ törvényeinek fejtegetése lélektani és logikai kérdések keretében, a szép törvényeinek kutatása, melyet egészen nemzeti alapra szeretne állítani“, s végül az életet szabályozó erkölcsi törvények fejtegetése. Ezekben tűzik ki a folyóirat teendőit az alapítók. Mint látni, a feladat nagyon